

Over het algemeen belang en de belangen van de mensen.

Vincent Scheltiens Ortigosa

“Ideology (...) is always most effective when invisible”

Terry Eagleton

TEGEN HET ALGEMEEN BELANG.

In wat volgt wil ik argumenteren dat de categorie ‘algemeen belang’ politiek niet bruikbaar is omdat het gaat om een problematisch begrip dat best resoluut kan afgewezen worden. Dat kan nogal schokkend klinken maar de essentie is dit: een categorie als ‘het algemeen belang’ depolitiseert de samenleving, geeft vrij baan aan het heersend ideologisch paradigma (dat als dusdanig niet meer herkend en dus ook niet ter discussie gesteld wordt) en smooert kritische en alternatieve geluiden. De meeste van deze kritische en alternatieve geluiden worden geuit door de meer kwetsbaren in onze samenleving, zij die zich tekort gedaan voelen en met onbevredigde verzuchtingen zitten. Zij beschikken in de meeste gevallen niet over de formele of institutionele hefboomen om hun stem even luid of helder te laten weerklinken en gaan moeilijker om met de dominante frames en scripts waarbinnen maatschappelijke debatten gevoerd worden.

[Als het in pakweg *Terake* (Canvas) over precariteit op de arbeidsmarkt gaat, spreekt een professor en bijvoorbeeld niet een Nederlandsonkundige poetsvrouw die voor een dienstenchequebedrijf werkt. Die dame levert hoogstens een getuigenis in de reportage die aan het studiosgesprek voorafgaat. Het ‘ruwe materiaal’ dat zij met haar getuigenis aanreikt, wordt dan door de als ‘deskundig’ gelegitimeerde studiogasten ‘verwerkt’, inhoudelijk en talig genormeerd tot iets ‘waar we wat mee aankunnen’. Veelal is de

conclusie, waaraan de enige ervaringsdeskundige, in casu de poetsvrouw niet meewerkt, consensueel.]

Het 'algemeen belang' laten gelden, kan in het slechtste geval betekenen dat minderheden en hun specifieke verzuchtingen uitgegomd worden.

Het afwijzen van de categorie 'algemeen belang' versterkt daarentegen de democratie. Het schept ruimte voor onze onderlinge diversiteit en komt tegemoet aan de noodzaak om vanuit de meerstemmigheid binnen de samenleving de democratie veerkrachtiger te maken, uit te breiden, te versterken in plaats van ze te verstikken en te laten doodbloeden. Hiermee is meteen de uitdaging omschreven van wat een stadsproject moet nastreven dat naar de grond der dingen wil gaan.

DEFINIËRING ALS PROBLEEM. Dat een concept als 'het algemeen belang' problematisch is, blijkt meteen bij pogingen om het te definiëren. In haar bijdrage *De grond der dingen. Een open veld* schrijft Ann Meskens dat het niet kan gaan om het volgen van een meerderheid; dat het evenmin een optelsom van belangen betreft, geen helft plus één van afzonderlijke belangen. Evenmin zou 'het algemeen belang' politiek van bovenaf opgelegd zijn. Statisch of saai zou 'het algemeen belang' ook al niet zijn. Om dan toch tot een positieve definiëring te komen voert Ann Meskens een ogenschijnlijk banale wijziging door die substantiële gevolgen heeft: ze vervangt het bepaald lidwoord 'het' door het onbepaald lidwoord 'een'. Dat is interessant. In haar optiek ontnemt deze wijziging het concept elk 'continue bestaan' of 'eeuwigheidswaarde' en wordt het 'een concreet iets dat wezenlijk van onderuit ontstaat'. Het concept wordt op die manier ontdaan van zijn ahistorische of transhistorische pretenties die het een bijna (letterlijke) metafysische of religieuze betekenis gaven.

Maar er is meer. In plaats van het enige, iedereen en ten allen tijde vertegenwoordigende 'algemeen belang' opent dit de mogelijkheid om meerdere 'algemene belangen' te identificeren. Dit maakt dat het adjectief 'algemeen' sterk gereduceerd wordt. 'Het algemeen belang' is niet meer dat van iedereen, maar *streeft*

ernaar op een bepaald moment, door een bepaalde groep mensen, vanuit hun inzichten en ervaringen belangen te veralgemenen; ingang te doen vinden; zo algemeen mogelijk aanvaardbaar te maken. Het statische wordt dan inderdaad beweeglijk (en veranderlijk). Ter wille van de duidelijkheid kan het adjectief ‘algemeen’ dan ook best weggelaten worden.

HISTORISCHE WORTELS. Het onbruikbare concept ‘algemeen belang’ kan uiteraard gehistoriseerd worden vanaf Aristoteles met zijn aanwending van het concept om ‘goede’ van ‘slechte’ grondwetten te onderscheiden. Voor Thomas van Aquino vormde het *bonum commune* het eindstation van recht en bestuur. In het verlengde van beiden stelde John Locke dat het algemeen welzijn van het volk de ultieme leidraad hoorde te zijn. Later schreef Jean-Jacques Rousseau dat de maatschappij naar *le bien commun* moest streven als uitdrukking van *la volonté générale*, de algemene wil die soeverein behoorde te zijn. Die betekende meer dan de optelsom van alle particuliere ‘willen’ en werd voorgesteld als één en ondeelbaar. Politici, als intermediair niveau, konden slechts uitvoerders van die ‘algemene wil’ zijn. In tegenstelling tot Rousseau sprak Emmanuel Joseph Sieyès over ‘het algemeen belang’ dat voor hem eveneens ondeelbaar was. Dit betekende bijvoorbeeld dat een volksvertegenwoordiger niet zijn kiezers maar de hele natie vertegenwoordigde. Die natie en het volk werden beschouwd als een transhistorisch gegeven.

DE MYTHE VAN HET HOMOGENE VOLK. Hier botsten we op een steeds terugkerende mythe: het volk dat de geschiedenis doorkruist zonder zelf wezenlijk te veranderen, dat steeds dezelfde fundamentele eigenschappen draagt en dezelfde belangen nastreeft. Het is een essentialistische mythe waarvan nationalist en bepaalde populist zich graag bedienen. Bij nationalist is het volk er altijd geweest (‘door god geschapen’), bij populist wordt een volk discursief gekneed of gesmeed.

Maar in werkelijkheid wordt het volk doorkruist door allerlei tegenstellingen: sociale, etnische, gender gerelateerde, levensbeschouwelijke... Bovendien verandert de samenstelling van dat volk continu net als de plaats van dat volk in zijn omgeving; in de kleine en de grote wereld. Mocht het al mogelijk zijn, zou het geen sinecure zijn om

het ‘algemeen belang’ te bepalen om nog maar de vraag naar *wie* dat dan bepaalt in het midden te laten.

Men kan hier tegenwerpen dat het toch ‘in het algemeen belang’ is vrede, welzijn, welvaart en veiligheid na te streven. Vanuit *mijn* optiek – en ik hoop van vele anderen – is dat correct. Toch kunnen we niet om het gegeven heen dat er tegelijkertijd oorlogen gevoerd worden, wapens geproduceerd worden om in die oorlogen in te zetten en dat er aanslagen gepleegd worden, dat sommige elementen van dat volk zich verrijken door te speculeren met de vruchten van de arbeid van anderen en dat nog anderen te midden van die globale rijkdom verpauperen omdat die rijkdom ongelijk verdeeld is en omdat dit het gevolg is van structurele maatschappelijke mechanismen. Uitbuiting en onderdrukking zijn helaas geen fictie in onze samenlevingen waar – om maar één onthutsend voorbeeld te geven vrouwen gemiddeld minder verdienen dan mannen en waar in onze centrumsteden kinderarmoede niet afneemt maar toeneemt.

Willen we in onze stedelijke context naar de grond der dingen gaan, moeten we ons ervoor hoeden dat we over al deze aspecten heen kijken. Integendeel, we moeten het klimaat, de mogelijkheden en de middelen scheppen om al deze situaties en ervaringen ongefilterd, ‘onverwerkt’ aan de oppervlakte te laten komen. Het woord is dan niet aan de experts maar aan de ervaringsdeskundigen; dat zijn de protagonisten. We zijn niet geïnteresseerd in de ‘verwerking’, het herkneden van verhalen en belevenissen naar frames of scripts, maar in het ‘ruw materiaal’.

Het woord is aan de poetsvrouw.

DE POLITIEK EN HET POLITIEKE. Die oefening is uitermate politiek. In de meeste gevallen verstaan we politiek in *sensu strictu*: de activiteiten van een welbepaalde daarvoor omschreven groep – (beroeps)politici – om de samenleving op al haar echelons te organiseren en te besturen. Naast deze formele invulling kan politiek ook in *sensu latiore* opgevat worden. Die visie omvat zowel de formele als de informele politiek. Het gaat hier om elk min of meer bewust streven naar het handhaven of wijzigen van maatschappelijke hiërarchie en machtsrelaties. Volgens deze opvatting doet iedereen aan politiek dat dan, zoals de Britse historicus Jon Lawrence schreef, “*the*

stuff of everyday life” wordt. In die zin zijn alle relaties politiek en doet iedereen voortdurend aan politiek. Tussen deze beide omschrijvingen situeert zich wat Chantal Mouffe *le politique* noemt. Zij breekt een lans voor het blootleggen van antagonismen en stelt dat politieke vraagstukken altijd een keuze inhouden tussen botsende alternatieven. ‘Het politieke’ ziet ze als de erkenning (en valorisering) van de onuitroeibare tegenstrijdigheden of belangen die de samenleving doorkruisen. Indien we de mogelijkheden van politieke alternatieven uitsluiten (“There is no alternative”, TINA) doen we de facto aan uitsluiting. Op de koop toe bestaat dan het risico dat de uit de democratie gestoten stemmen ondemocratische middelen gaan toepassen om gehoord te worden.

Dit leidde tot een postpolitiek tijdperk waarin de veelbesproken crisis van de politiek slaat op het verlies aan geloofwaardigheid van de formele politiek, de politiek *sensu strictu*. Dat heeft veel te maken met het feit dat de afgelopen vier decennia het heersende neoliberale paradigma als ‘boven het gewoel’ en ‘buiten elke discussie’ werd voorgesteld. Correcties zijn mogelijk maar alternatieven helemaal uitgesloten. Alle voorname politieke spelers zijn zich binnen die zelfbepaalde box gaan opsluiten. Het maakte dat ideologie een vies woord werd terwijl het hier net ging om de triomf van de heersende ideologie, de fase waarin de hegemonische ideologie geïdentificeerd wordt met... ‘het algemeen belang’.

In deze ‘a-politieke politiek’ waarin alle alternatieven als ‘out of the box’ worden beschouwd, komt politiek besturen neer op het oplossen van technische vraagstukken via ‘efficiëntie’, ‘goed bestuur’, een kwestie van technocratische ingrepen. Dat heeft politiek enorm uitgehold en creëerde in aanzienlijke delen van onze samenlevingen onverschilligheid ten aanzien van ‘het politieke bedrijf’.

MEERVOUD IN PLAATS VAN ENKELVOUD. Niemand weet hoeveel belangen er zijn, in welke mate ze onderling verzoenbaar dan wel tegenstrijdig zijn. Met wie er coalities kunnen gesmeed worden en met wie er (democratische) strijd moet geleverd worden. Om het te weten moeten we het gescheurde vaandel van ‘het algemeen belang’ opbergen, hoe welmenend de intenties van haar dragers ook mogen wezen. De

ideologische keizer mag ontbloot. Om naar de grond der dingen te gaan moet er in de plaats van dit quasi metafysische enkelvoud plaats geruimd worden voor meervoud, meerstemmigheid, Borgiaanse tuinen met al hun bifurcaties...

“There's a city in my mind
Come along and take that ride
And it's alright, baby, it's all right
And it's very far away
But it's growing day by day and it's all right”

Road to Nowhere, David Byrne / Talking Heads (1985)

Relevante literatuur:

Chantal Mouffe, *On the Political*, Abingdon, Routledge, 2005.

Terry Eagleton, *Ideology. An Introduction*, London, Verso, 2007 [1991]

Jon Lawrence, ‘Political History’, in: Stefan Berger, Heiko Feldner & Kevin Passmore, *Writing History. Theory and Practice*, London, Bloombury, 2010 [second edition], pp. 209-227.

Peter Mair, *Ruling the Void. The Hollowing of Western Democracy*, London, Verso, 2013.

Vincent Scheltiens, *De sociaaldemocratie is doodziek. Pleidooi voor een herpolitisering van de politieke orde*, Brussel, VUB-Press, 2019.